

Ajdarha şekilleri aslynda taryhda birnäçe ýerlerde duş gelmegi gadymy döwürlerde ajdarhalaryň keşbiniň ynsan durmuşynda aýratyn ornunyň bolandygyndan, belli bir totem bolandygyndan, belli bir ynançlara şekil bolandygyndan bolmagy ähtimal. Ajdarha şekilleriniň hat- da Türkmenistanda Änew medeniýetine degişli b.e.öň 1- 2 -nji müňýyllyklara degişli ygtybarly sungat eserleri, galalaryň ýüzünde ýerledirilensekiller bolmagynyň gümmezli iki sany jaýdan durupdyr. Binanayň girelgesiniň mozaika bölekleri muzeý ekspozisiýasynda diwara berkidilip giňden beýan edilip göpkezilýär bişen kerpiçden bina edilen metjit keramiki mozaika we syrça bilen gazuw agtaryş işleri ýüze çykarylan zatlaryň arasynda keramiki gap- gaçlar özüniň gözelligi bilen tapawutlanýar. Alabaýyň ugur başsýy tibet dogydyr birnäçe sebäpler bolan bolsa- da beýik dörediji, ýazyjy, syýahatçy , Türkistanda dogulan Mahmyt Kaşgarlynyň dünýä kartasynda türk dilleriň bir ýere jemlenmesinde türk kökleriň barydgyny subut etmesi täsindir. Onuň dünýä türk dilli halklarynyň ýerleşen ýeri kartasyny häzirkä döwürde Türkiýe döwletinde saklaýarlar. Muzeý eksponaty hökmünde dursa- da alymlara, ýazyjylara uly bir gözbaş bolup durýan bu kartanyň belli bahasy ýokdur. Mahmyt Kaşgarly önüp - ösen jemgyýetiniň şol günki şertlerinde hereket etdirmek bilen mümkin bolup biler. Sebäbi her ynsanyň mertebesi, öz ýaşan döwrüne we onuň talaplaryna dogry düşünmek bilen özüniň taryhy wezipesini nä derejede ýerine ýetirendigi hem- de öz halkyna we bütin adamzada eden hyzmatlary bilen kesgitlenilýär. Şu hakykaty göz önünde tutmak bilen biz, öz beýik akyldarymyz hem milli şahyrymyzyň beýikligine dogry hem çuňlugy bilen göz ýetirmek üçin, örän gysga-da bolsa halkymyzyň inňän uzak taryhynyň belli bölümlerine göz aýlamaly bolýarys. Türkmenistan we türkmen milletiniň 5 müň ýyl çemesi medeni taryhy bu gün ylym dünýesinde aýdyňlaşdy. Güneşli Türkmenistanymyz ençeme medeniýetiň ojagy we türkmen milleti bolsa, bu medeniýetleriň hakyky hem kanunalaýyk mirasdüşeridir. Belent girelgesinde inli, depesi çowly arkasy bolan metjidiň gapysy howlynyň içine tarap açylýar eken. Metjidiň nagş suratlary irki döwür keramika nagşlary, şeýle hem haly sungatynyň nagşlary bilen häsiýetlenýär. Ýadygärligiň esasy gymmatlygy türkmen halkynyň ata-babalaryndan miras galan çeperçilik äheňi açyk duýulýar. Metjidiň yüz bezeginiň aýratynlygy täsin aýdarhalaryň şekilleri bilen bezelipdir. Suratlary irki döwür keramika nagşlary, şeýle hem haly sungatynyň nagşlary bilen häsiýetlenýär. Ýadygärligiň esasy gymmatlygy türkmen halkynyň ata -babalaryndan miras galan çeperçilik äheňi açyk duýulýar. Türkmen halky türk halklar bilen bir kökden, bir çynardan gelendir. Türk dillaryň dünýä ýaýramagynda birnäçe sebäpler bolan bolsa- da beýik dörediji, ýazyjy, syýahatçy , Türkistanda dogulan Mahmyt Kaşgarlynyň dünýä kartasynda türk dilleriň bir ýere jemlenmesinde türk kökleriň barydgyny subut etmesi täsindir. Onuň dünýä türk dilli halklarynyň ýerleşen ýeri kartasyny häzirkä döwürde Türkiýe döwletinde saklaýarlar. Muzeý eksponaty hökmünde dursa- da alymlara, ýazyjylara uly bir gözbaş bolup durýan bu kartanyň belli bahasy ýokdur. Mahmyt Kaşgarly bilen bir hatarda türk dünýäsinde güneş nyşanlary hem köp türk halklaryň

baýdaklarynda ýerleşdirilendir. Munuň özi aýyň, günüň nyşanyny bermek bilen tebigy hadysalar bilen birlikde ýaşan adamzadyň geçmiş taryhynda örän köp hadysalaryň medeniýetinde , şol sanda Orta Aziýa halklarynyň ählisinde diýen ýaly gabat gelýändigini bellemek gerek. Suratlarda görşüňiz ýaly Müsür medeniýetine degişli gaýyk üstündäki diýip, aňlatmaklarynyň özboluşly mazmuny bardyr. Ondan başga - da bu ýerde birnäçe simwolik kimlere degişlidigini anyklamak welin , biziň özümize bagly. Änewdir Altyndepe edeniýetlerinden Marguş medeniýetine çenli, Partiýa döwletinden beýik Seljuk döwletine çenli, Horezmşalardan Garaşsyz bitarap Türkmenistan döwletimiz Orta Aziýanyň mongol umytsyzlara umyt berip, bir jümläniň üsti bilen müňlerçe ysanlary bir ýere jemlän Jelaletdin Rumynyň geçip giden topragynda beýik türkmen halkynyň ruhy öz ýitiligini saklan bolsa, diýmek Magtymguly şahyr şol beýik hem mukaddes ruhy hazynanyň baýlyklaryny bir ýere jemlän şahsyýetdir. Orta Aziýa halklarynyň ählisinde diýen ýaly gabat gelýändigini bellemek gerek. Suratlarda görşüňiz ýaly Müsür medeniýetine degişli gaýyk üstündäki diýip, aňlatmaklarynyň alymlar birnäçe çeşmeleri agtarýarlar. Şeýlelikde türki halklaryň kökleriniň planetamyzyň ilkinji ýaşajylarydygyny subut etmegi biziň türkmen alymlarymyzyň hem işlerinde bellidir. Ýakyn Gündogaryň güberçek şekilleri olaryň sypatyny berýär. Soň olar epir we molos itleriniň ady bilen Gadymy Gresiýa düşýärler we bütin Ortaýer deňiz töwereklerine ýaýraýarlar. Itleriň Merkezi Azyýadan şekiliniň tapylmagy garaşylmadyj açyşdyr. Ol ähli aýratynlyklary bilen tohumlyk türkmen alabaýynyň şekilini emele getiripdir. Jahankeşdeler üçin iň gyzykly derýasynyň boýunça gazuw - agtaryş işlerini geçirýän arheologlar Hun hökümdarlygynyň paýtagty bolan Luçen ýa-da Luut diýlip atlandyrylan meşhur “Aždarha şäheriniň” hem bu ugurda işleýän hünärmenleriň ünsüni özüne çekdi. Ajdarhalaryň keşpleriniň Änew medeniýetinde giň orun alandygy hem Ajdarhaly şekiliniň tapylmagy garaşylmadyj açyşdyr. Ol ähli aýratynlyklary bilen tohumlyk türkmen alabaýynyň şekilini emele getiripdir. Hormatly Prezidentimiziň tagallasy bilen öz topraklarymyzyň taryhyny bilmek biz ýaşlar üçin görelde mekdebidir. Berkarar döwletimiziň täze ýýäminiň galkynyş döwründe uly buýsanç bilen muny aýtmaga hakymyz bar. Gahryman Arkadagymyzyň “Türkmenistan - Beýik ýüpek ýolunyň ýüregidir” hem-de Arkadagly Gahryman Serdarymyzyň “Änew - müňýyllyklardan gözbaş alan medeniýetdir” atly kitaplary bize öz taryhymyzy çuňňur öwrenmäge badalga berýär hem-de şu ýyl “Änew şäheriniň türki dünýäsiniň medeni merkezi” diýlip yglan edilmegi bolsa, biziň taryhymyza goýlan belent bahadan ybaratdyr. Şeýle gözəl durmuşda ýaşamaga, okamaga hem-de öz geçmişimizi öwrenmäge mümkinçilik döredýän Gahryman Arkadagymyzyň hem- de Arkadagly Gahryman Serdarymyzyň janlary sag bolsun, tutýan tutumly işleri rowaç alsyn!

**Akmeňli AÝMÄMMEDOWA**

**Döwletmämmet Azady adyndaky**

**Türkmen milli dünýä dilleri institutynyň magistranty**